DAVLAT XARIDLARIDA MAHALLIY ISHLAB CHIQARUVCHILAR UCHUN MOLIYAVIY PREFERENSIYALARNI QO'LLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Asomova Dildora Shuxrat qizi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22912805

Annotatsiya. Mazkur tezisda davlat xaridlari tizimida mahalliy ishlab chiqaruvchilar faoliyatini moliyaviy rag'batlantirishning iqtisodiy mazmuni va amaliy ahamiyati tadqiq etiladi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning davlat xaridlaridagi ishtirokini kengaytirish orqali ichki ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarish kooperatsiyasini rivojlantirish hamda import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, davlat xaridlarida moliyaviy preferensiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlari tizimlashtirilib, ularni mahalliy ishlab chiqaruvchilar faoliyatiga ta'sirini kuchaytirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, mahalliy ishlab chiqaruvchi, moliyaviy rag'batlantirish, preferensiya, davlat buyurtmasi, mahalliylashtirish, raqobat, iqtisodiy samaradorlik.

Bugungi kunda davlat xaridlari mamlakat iqtisodiyotida nafaqat davlat ehtiyojlarini tovar, ish va xizmatlar bilan ta'minlash, balki tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, raqobat muhitini rivojlantirish, mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish va budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli davlat xaridlari tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekistonda davlat xaridlari tizimini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarning navbatdagi bosqichi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrdagi 865-son qarori bilan tasdiqlangan **"2025–2027-yillarda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish va rivojlantirish strategiyasi"** bilan belgilandi. Mazkur Strategiyada davlat xaridlarining shaffofligi va ochiqligini oshirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'lamini kengaytirish, raqobat muhitini rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlarining davlat xaridlaridagi ishtirokini kengaytirish hamda barqaror va "yashil" davlat xaridlarini rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Strategiyada kichik biznes subyektlari, tadbirkor xotin-qizlar hamda nogironligi bo'lgan shaxslar mehnatidan foydalanadigan korxonalarni davlat xaridlari orqali qo'llab-quvvatlash, ishlab chiqaruvchi korxonalar va kichik biznes subyektlari uchun keng imkoniyatlar yaratish, shuningdek, uzoq muddatli shartnomalar, jumladan, offteyk-shartnomalardan foydalanishni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur yondashuv davlat xaridlarining mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun barqaror talabni shakllantirish, ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashdagi rolini oshiradi.

Shu bilan birga, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning davlat xaridlaridagi ishtirokini kengaytirishda ularga beriladigan moliyaviy preferensiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday preferensiyalar davlat buyurtmalarini bajarish uchun zarur moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, aylanma mablag'lar yetishmovchiligini kamaytirish, ishlab chiqarish quvvatlarini rivojlantirish va davlat buyurtmalarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatlarini oshirishga

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

xizmat qilishi mumkin. Shu jihatdan, moliyaviy preferensiyalarni davlat xaridlari mexanizmining tarkibiy elementi sifatida takomillashtirish mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirishning muhim shartlaridan biridir.

Biroq moliyaviy preferensiyalarni qo'llash jarayonida davlat xaridlarining asosiy tamoyillari — raqobat, shaffoflik, iqtisodiy samaradorlik va barcha ishtirokchilar uchun teng sharoitlarni ta'minlash bilan o'zaro mutanosiblikni saqlash muhim hisoblanadi. Shu sababli mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun moliyaviy preferensiyalarni qo'llashning zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiqish, ularning iqtisodiy mazmuni va samaradorligini baholash hamda davlat xaridlari tizimida qo'llash mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur tadqiqotda davlat xaridlarida mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun moliyaviy preferensiyalarni qo'llashning zamonaviy yondashuvlari, ularning mahalliy ishlab chiqarish va tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri hamda ushbu mexanizmlarni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari tadqiq etiladi.

Biroq bunda faqatgina xarid jarayonida imtiyoz berish bilan cheklanib qolmasdan, ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy imkoniyatlarini ham hisobga olish muhimdir.

Mahalliy ishlab chiqaruvchilar davlat xaridlarida ishtirok etish jarayonida bir qator moliyaviy cheklovlarga duch kelishi mumkin. Jumladan, buyurtmani bajarishdan oldingi aylanma mablag'larga ehtiyoj, bank kafolati bilan bog'liq xarajatlar, ishlab chiqarish quvvatlarini oldindan moliyalashtirish zarurati va to'lovlarni olish muddatlari korxonalarning davlat buyurtmalarida faol qatnashish imkoniyatiga ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, davlat xaridlarida mahalliy ishlab chiqaruvchilarni moliyaviy rag'batlantirishni faqat narx bo'yicha preferensiya berish bilan emas, balki o'zaro bog'langan moliyaviy mexanizmlar majmuasi sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq.

Bunday mexanizm quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab olishi mumkin:

1. **Avans to'lovlari mexanizmini takomillashtirish** — davlat buyurtmasini bajarish uchun zarur aylanma mablag'larni shakllantirish imkoniyatini kengaytirish.
2. **Bank kafolatlari xarajatlarini kamaytirish** — kichik va o'rta mahalliy ishlab chiqaruvchilarning davlat xaridlaridagi ishtirokiga to'sqinlik qiluvchi moliyaviy yukni kamaytirish.
3. **Imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini qo'llash** — davlat xaridlariga jalb etilayotgan mahalliy korxonalarning ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish uchun moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish.
4. **Uzoq muddatli davlat buyurtmalaridan foydalanish** — mahalliy ishlab chiqaruvchilarga oldindan prognoz qilinadigan talabni shakllantirish orqali investitsion qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaxshilash.
5. **Mahalliylashtirish darajasini hisobga oluvchi rag'batlantirish mexanizmini joriy etish** — mahsulotning mahalliy qo'shilgan qiymati, mahalliy xomashyo va butlovchi qismlardan foydalanish darajasi kabi ko'rsatkichlarni rag'batlantirish tizimida inobatga olish.

Mazkur mexanizmlarning samaradorligi davlat xaridlarida ishtirok etayotgan mahalliy korxonalar soni, mahalliy mahsulotlarning xaridlar tarkibidagi ulushi, yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi, yaratilgan ish o'rinlari hamda byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligi kabi ko'rsatkichlar orqali baholanishi mumkin.

Bunda moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini shakllantirishda muhim masalalardan biri — rag'batlantirish va raqobat tamoyillari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashdir. Mahalliy ishlab

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

chiqaruvchilarga beriladigan preferensiyalar ularning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishi, biroq xarid jarayonida samaradorlik, shaffoflik va iqtisodiy manfaatdorlik tamoyillarini cheklamasligi lozim.

Shu sababli moliyaviy rag'batlantirishni korxonaning shunchaki mahalliy ishlab chiqaruvchi ekanligi bilan emas, balki uning iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasi bilan bog'lash mumkin. Xususan, mahalliy qo'shilgan qiymat, yangi ish o'rinlari, eksport salohiyati, texnologik yangilanish va ishlab chiqarish kooperatsiyasini rivojlantirish kabi ko'rsatkichlar rag'batlantirish mezonlari sifatida qo'llanishi mumkin.

Xulosa

Davlat xaridlarida mahalliy ishlab chiqaruvchilarni moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish davlat xaridlarining iqtisodiy funksiyasini kuchaytirish imkonini beradi. Bunda moliyaviy preferensiyalarni faqat narx bo'yicha imtiyozlar bilan cheklamasdan, avans to'lovlari, kafolatlash, imtiyozli moliyalashtirish va uzoq muddatli davlat buyurtmalari bilan o'zaro bog'langan tizim sifatida shakllantirish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqishda uchta asosiy tamoyil — iqtisodiy samaradorlik, raqobatbardoshlik va mahalliy qo'shilgan qiymatni oshirish tamoyillarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Shuningdek, davlat xaridlarida mahalliy ishlab chiqaruvchilarga beriladigan moliyaviy rag'batlarning natijadorligini muntazam baholab borish va rag'batlantirish hajmini erishilgan iqtisodiy natijalar bilan bog'lash ushbu mexanizmning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.